

Artikel

Vergrijzing of ontgroening *Demografische uitdagingen voor het beleid*

Bert Desmet

Op het geïsoleerde eiland Pitcairn bestaande uit 47 zielen, staan zeven mannen terecht voor kindermisbruik. Onmiddellijk komt de bevoorrading van het eiland in het gedrang. De eilandsraad moet maatregelen treffen om het eiland leefbaar te houden... Een verandering in de bevolkingsstructuur grijpt sterk in op het samenleven. De daling van het aantal geboortes en de stijging van de levensverwachting hebben een sterke impact op onze samenleving. Nieuwe noden duiken op in de gezondheidszorg en de grenzen van het pensioenstelsel worden zichtbaar. Tegelijk rijzen er vragen naar de druk op de actieve bevolking van morgen. Het beleid wordt uitgedaagd. Wil men een solide ouderen-, gezins- en jeugdbeleid, dan moet men in de eerste plaats uitgaan van deze ingrijpende demografische trends.

55

Op Europees niveau werd een drietal jaar geleden het DIALOG-project opgestart. Naar aanleiding van de recente sociaal-demografische ontwikkelingen analyseert DIALOG het sociaal beleid van dertien oude en nieuwe Europese landen. Drie thema's staan centraal: vergrijzing, gezin en nataliteit, en gelijkheid van mannen en vrouwen. De bevraging van nationale (regionale) experts is één deel van het project en kreeg de naam Delphi-onderzoek, genoemd naar de plaats waar, volgens de overlevering, het orakel de oude Grieken wijze raad gaf afkomstig van de goden. Grootscheepse bevolkingsenquêtes – in Vlaanderen namen een 4000-tal personen deel – en nauwgezet onderzoek naar recente ontwikkelingen in het sociaal beleid van de betrokken landen, maken de

andere delen uit van het DIALOG-project.

Dit artikel bespreekt een regionaal onderdeel van het project: het Vlaamse Delphi-onderzoek. Het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie (CBGS) realiseerde de studie in de tweede helft van 2003 en begin 2004. Vijftien Vlaamse experts¹ stipten hierin doelstellingen aan om Vlaanderen soepel naar het jaar 2030² te laveren. De resultaten van dit Delphi-onderzoek worden hier naast het Vlaamse regeerakkoord van Leterme I geplaatst en tevens wordt het Vlaamse beleid inzake zorg, gezin en gelijke kansen onder de loep genomen. Door de vele raakvlakken met werkgelegenheid passeert ook het Vlaamse werkgelegenheidsbeleid (gedeeltelijk) de revue.

Oikos 31 – winter 2004

1. Sociaal-demografische ontwikkelingen en hun impact op de Vlaamse bevolking: drie paradoxen

De afwezigheid van een duidelijke analyse in het Vlaamse regeerakkoord 2004-2009 staat in schril contrast met de denkoefening die de Vlaamse wijzen uitvoerden. Hoewel iedere partij, of meer zelfs, iedere minister, iedere raadgever, iedere spin doctor, zijn eigen analyse (al dan niet beperkt qua termijn of qua domein) maakt van de huidige situatie, vindt men deze analyses nergens expliciet in het regeerakkoord³. Een gezamenlijke analyse, over de partijen heen, van de huidige Vlaamse situatie zou nochtans duidelijkheid kunnen scheppen over de nodige maatregelen. Dat zou ook de logica van het regeerakkoord versterken en verantwoord, zowel voor de regering zelf als voor het geïnteresseerde publiek. Het Delphi-onderzoek vertrekt wel vanuit een grondige sociaal-economische en demografische analyse van de huidige Vlaamse context: de experts brengen drie paradoxen naar voren.

1.1. Ouderen: afhankelijk en onafhankelijk

Ouderen bevinden zich in een paradoxale situatie. Senioren zijn enerzijds afhankelijk van de jongere generaties voor zorg en pensioenen maar vormen tegelijk een serieuze consumptiemarkt door een zekere vermogensconcentratie.

Ons huidige systeem van sociale zekerheid steunt op werknemers- en werkgeversbijdragen. Hierdoor ligt de sleutel tot een financieel gezonde sociale zekerheid bij de beroepsbevolking. In de huidige demografische situatie betekent dit dat steeds minder mensen moeten instaan voor de pensioenen en zorg van steeds meer

mensen. Het aantal mensen op actieve leeftijd daalt immers en het aantal 'niet meer beroepsactieve senioren' stijgt³. Dit scenario wordt op de spits gedreven tussen 2030 en 2040. De weinige borelingen van nu zullen dan de actieve bevolking vormen, maar momenteel beleven we een laagterecord aan geboortes⁴. In die wetenschap is het verontrustend dat de bereidheid om langer te werken daalt⁵.

Wat betreft de oudste ouderen, de 80-plussers, leidt het toenemend aantal zorgbehoevenden⁶ tot financiële en emotionele overbelasting (beproeving) van de draagkracht van de mantelzorg en van de instellingen of organisaties die instaan voor die zorg. Bovendien komen hier vooral de medische zorgen aan bod, terwijl andere noden (bijvoorbeeld communicatieve) minder of niet in beeld komen.

Hoewel bejaarden een risicogroep vormen om in armoede te vervallen⁷, heeft een groot deel van de ouderen van nu en van in de nabije toekomst een zekere welstand verworven. Velen beschikken over een eigen woning en een aantal onder hen bezit een aanzienlijke voorraad onroerende goederen.

Uit het voorgaande blijkt duidelijk dat de groep ouderen niet zo homogeen is als men vaak veronderstelt. In de groep 'niet meer werkenden' tellen we zowel bruggepensioneerden, gepensioneerden als hoogbejaarden, zowel welstellende als arme mensen.

1.2. Kinderen: gewenst en ongewenst

Het carrièreperspectief (persoonlijke ontwikkeling) leidt tot een uitgesteld ouderschap. Jonge koppels gaan beiden uit werken of studeren lang. Exemplarisch hiervoor is dat de hoogst opgeleide vrouwen almaar later kinderen krijgen. Daarenboven is het

in Vlaanderen helemaal niet evident om een job of een opleiding te combineren met een gezin. De meerwaarde van kinderen wordt afgewogen tegen de beoogde levensstandaard of de gewenste persoonlijke of relationele ontwikkeling. Ouderschap is een erg bewuste keuze geworden. Wanneer de partners er dan wel klaar voor zijn dan moet dat ook ogenblikkelijk plaatsvinden. Daarom grijpen koppels steeds meer naar vruchtbaarheidstechnieken, in de hoop de wetten van de natuur te omzeilen. Aangezien een volledige inhaalbeweging medisch en demografisch gezien op latere leeftijd niet haalbaar is, blijven sommigen met een onvervulde kinderwens zitten. Vrouwen krijgen immers ook daadwerkelijk minder kinderen dan in het verleden⁸. Dit verhoogt de druk op het (enig) kind en het gezin, hetgeen een verhoogde kans op opvoedingsproblemen met zich brengt.

1.3. Vrouwen: binnenshuis en buitenshuis

Van vrouwen verwacht de maatschappij dat zij buitenshuis werken, maar tezelfdertijd de ongeschreven verantwoordelijkheid dragen voor het huishouden en de kinderen. Dat betekent een dubbele belasting.

De vrouwelijke participatie op de arbeidsmarkt is een economische noodzaak om een gepaste levensstandaard te genieten. Niet het kostwinnersmodel (met de vrouw aan de haard) maar het 'tweeverdienersmodel' is nu de dominante gezinsvorm. Meer nog, de vrouwelijke arbeidsparticipatie wordt aangezien als instrument om het economische draagvlak voor de sociale zekerheid te vergroten.

Tegelijk zitten in onze maatschappij de rolpatronen stevig verankerd⁹. De arbeidsparticipatie van vrouwen ligt

lager dan die van mannen. Een aantal vrouwen werkt niet buitenshuis. Een groot aantal doet dat wel maar werkt deeltijds of treedt eerder uit het arbeidsproces. Deze beperkte economische zelfstandigheid maakt vrouwen economisch erg kwetsbaar. Inkomsten uit deeltijdse arbeid zijn immers beperkt en leiden tot lagere pensioenen.

Een andere illustratie van de diep-gewortelde rolpatronen is het bestaan van typisch zachte sectoren waarin hoofdzakelijk vrouwen werken. Wat ze daar doen ligt in het verlengde van de taken binnenshuis. En voor wat ze daar doen worden ze minder betaald dan mannen. Typisch vrouwelijke arbeid is minder-waardig.

Vooraf jonge vrouwen hebben het moeilijk met de spanning tussen het valoriseren van diploma's en 'hun' gezinstaken. Daarenboven zorgt de effectieve combinatie van gezin en arbeid voor financiële en emotionele druk. Mogelijke oorzaken zijn de hoge kost van kinderdagverblijven met strikte openingsuren, weinig gezinsvriendelijke werkomstandigheden of loopbaanmogelijkheden en weinig enthousiaste mannelijke hulp.

De eeuwenlange mannelijke dominantie heeft geleid tot een eenzijdige mannelijke rationaliteit en een mannelijk competentiemodel. Hoewel de emancipatie van de vrouw al een lange weg heeft afgelegd zijn we duidelijk nog niet *all the way*. Voor de emancipatie van de man moet de reisroute nog worden uitgestippeld.

2. 2030 In het vizier, het orakel spreekt

Vanuit deze analyse van de huidige Vlaamse toestand levert het Delphi-onderzoek veertien doelstellingen op en een 40-tal concrete maatregelen die

verspreid zijn over de verschillende thema's. De experts merken echter op dat de effectiviteit van deze doelstellingen en maatregelen staat of valt met factoren als de economische groei, een stabiel internationaal politiek klimaat, een sterke solidariteit onder de Vlamingen, een doordacht migratiebeleid en beleidsmakers die het aandurven duidelijke beslissingen te nemen.

2.1. Vergrijzing

Om de problematiek van de vergrijzing op te vangen stellen de 15 experts vier doelstellingen voorop. Het wettelijk pensioen zeker stellen voor de toekomst (in principe een federale bevoegdheid), zorgzekerheid garanderen, de diversiteit binnen de ouderengroep erkennen en de solidariteit tussen de verschillende generaties bevorderen. De concrete maatregelen om deze doelstellingen te bereiken, vormen een combinatie van bestaande, standaard en baanbrekende maatregelen. De verhoging van de arbeidsparticipatie van ouderen¹⁰ behoort stilaan tot de canon van oplossingen. De uitbouw van de zorgverzekering (bijvoorbeeld door middel van aan inkomen gerelateerde bijdrages), de versnelde afbetaling van de staatsschuld en de uitbouw van een sociaal statuut voor mantelzorg is begonnen. De financiering van de sociale zekerheid omvormen, de herverdeling binnen de ouderengroep (bijvoorbeeld verhoging van minimumpensioenen door de hoogste pensioenen af te romen) en een nieuw sociaal pact tussen de generaties zijn voorbeelden van baanbrekende maatregelen.

Een nieuw sociaal pact tussen de verschillende generaties dringt zich op. De uitgangspunten van het vorige sociaal pact, waarop de huidige

Belgische sociale zekerheid steunt, zijn immers zowel demografisch als sociaal-economisch gewijzigd. De stabiele gezinnen van de jaren vijftig met de man als kostwinner zijn nu minder stabiele gezinnen met tweeverdieners. De fragiliteit uit zich in een toenemend aantal alleenstaande ouders waarmee het traditionele pact geen rekening hield. Maar ook in demografisch opzicht zijn er fundamentele veranderingen. De leeftijdsstructuur van de bevolking kende een heuse transformatie. De babyboom van de jaren vijftig en zestig staat in schril contrast met het huidige dieptepunt inzake geboorteaantallen. Met andere woorden, het vooruitzicht - anno 1950 - van een omvangrijke actieve bevolking is gewijzigd - anno 2000 - tot een kleiner wordende actieve bevolking met een sterk groeiende generatie ouderen.

Die ingrijpende veranderingen dwingen ons tot een nieuw pact tussen de generaties dat de wederzijdse rechten en plichten van de generaties en verschillende bevolkingsgroepen vastlegt.

De kosten van de vergrijzing dwingen ons ook te zoeken naar alternatieve manieren om de sociale zekerheid te spijszen en bijgevolg de druk op de loonkost te verlagen. Hier luidt het voorstel om een deel via algemene belastingen te financieren en/of nieuwe of andere belastingen te heffen (bijvoorbeeld belastingen op energie of een solidaire belasting op vermogen).

2.2. Gezin en het krijgen van kinderen

De Vlaamse experts schuiven vijf doelstellingen naar voren om de gezinsproblemen en de dalende nataliteit in de toekomst op te vangen. Meer mogelijkheden om gezin en job of opleiding te combineren, de maatschappelijke aanvaarding van alter-

natieve gezinsvormen, de uitbouw van gezins- en opvoedingsondersteuning, de vrije keuze voor kinderen en de garantie van kinderopvang als basisvoorziening. Dat willen de Vlaamse wijzen realiseren door verlofregelingen aan te passen, de kinderopvang te reorganiseren en door een aantal specifieke rechten te waarborgen. Ze stellen voor om het ouderschapsverlof en het zwangerschapsverlof te verlengen en beter te vergoeden. Op die manier kunnen ouders de geboorte van een kind beter opvangen en hun ouderschap goed opnemen. Daarnaast moeten er meer plaatsen komen in de kinderopvang, de openingsuren dienen te worden afgestemd op de werktijden en de kostprijs van de opvang moet dalen. Die maatregelen moeten de combinatie van ouderschap met buitenshuis werken vergemakkelijken. Ten slotte willen de experts verschillende gezinsvormen valideren door gelijke rechten te geven voor koppels van verschillend en gelijk geslacht, door de gelijkschakeling van erfenisrechten voor alle gezinstypes en door de gelijke behandeling van gehuwde en ongehuwde koppels. De experts laten ook een ballonnetje op over mogelijkheden van vraagfinanciering in de kinderopvang. De subsidiëring van de vraagzijde kan misschien de huidige tekorten in de kinderopvang (bijvoorbeeld strikte openingsuren) verhelpen. Finaal verdient lokale gezins- en opvoedingsondersteuning speciale aandacht om mensen zonder sociaal netwerk en vangnet te ondersteunen.

2.3. Gelijkheid tussen man en vrouw

Om de genderproblematiek in de komende jaren te beheersen, concentreren de Vlaamse wijzen zich op de dubbele belasting en economische zelfstandigheid van vrouwen, op hun

zelfontplooiing, de gelijke verdeling van arbeid en zorg tussen man en vrouw en de rol van vaders in het huishouden. Concreet stellen zij voor om de gelijkheid tussen de geslachten te bevorderen door te sleutelen aan de arbeidsorganisatie, de verlofregelingen en de vermeende mannenrol. Op het vlak van de arbeidsorganisatie pleiten zij voor een flexibele arbeidstijd per dag of per week op maat van het gezin en voor de mogelijkheid om een loopbaan modulair op te bouwen (door periodes van studie of ander verlof in te voegen). De experts stellen ook voor beide ouders te stimuleren om ouderschapsverlof op te nemen (niet overdraagbaar). Ouderschapsverlof willen zij mogelijk maken tot het kind 18 jaar oud is. Mannen bewust maken van hun huishoudelijke en ouderlijke verantwoordelijkheden is een andere concrete maatregel. Het onderwijs, de media en campagnes moeten dit helpen verwezenlijken. Met positieve rolmodellen in televisieseries (bijvoorbeeld vrouwelijke directeurs, huismannen...) kan men de publieke opinie bespelen. Ten slotte hebben de experts speciale aandacht voor migrantenvrouwen en hun zelfontplooiing. Ze stellen een aantal structurele maatregelen voor die onrechtstreeks een impact kunnen hebben. Dat gaat van beperkingen op gezinshereniging als de bruid jonger is dan 25 jaar tot verplicht onderwijs vanaf de leeftijd van drie jaar om achterstand te voorkomen.

3. Leterme naast Delphi: een vergelijking

3.1. Verouderingsproblematiek

De Vlaamse wijzen splitsen de problematiek van de vergrijzing op in het vraagstuk van de pensioenen, de zorg

voor een ouderwordende bevolking en de noodzaak van nieuwe, intensere of expliciete vormen van solidariteit. Ook voor Leterme vormt de vergrijzing een van de belangrijkste uitdagingen voor Vlaanderen. De ploeg-Leterme legt zich specifiek toe op de zorgproblematiek volgens de bevoegdheidsverdeling in federaal België.

Het regeerakkoord belicht onder dit thema onder meer de toegankelijkheid en betaalbaarheid van zorg, thuiszorg en ouderenzorg. Enkele maatregelen zijn: een maximumfactuur voor zorg, mindermobielen centrales, de realisatie van het groepspad voor de diensten van de gezinszorg en de tegemoetkoming voor thuiszorg en voor de geregistreerde mantelzorg.

Zoals gezegd werken de Vlaamse wijzen vanuit een meer algemene kijk op de vergrijzing. De experts leggen een sterke nadruk op de betaalbaarheid van zorg en pensioenen met maatregelen als alternatieve financiering. De nieuwe demografische situatie wordt grondig bekeken en de experts pleiten voor een nieuwe of vernieuwde solidariteit¹.

3.2. Gezin en kinderen

De algemene doelstellingen in het regeerakkoord en in de Delphi-studie zijn erg gelijklopend. De vervulling van de kindwens, de combinatie gezin en arbeid, opvoedings- en gezinsondersteuning worden in beide documenten naar voren geschoven. Alternatieve gezinsvormen aanvaarden, een van de doelstellingen in het Delphi-onderzoek, komt aan bod in het regeerakkoord onder de vorm van concrete maatregelen. Ook over extra middelen voor en aanpassingen aan de kinderopvang en de uitbouw van opvoedings- en gezinsondersteuning is men het eens. Maar soms verschillen concrete

maatregelen om doelstellingen te bereiken. Terwijl voor de Vlaamse wijzen verlofregelingen, zoals ouderschaps- en zwangerschapsverlof, belangrijk kunnen zijn om de combinatie werk en gezin mogelijk te maken en om de kindwens te realiseren, wordt dit in het regeerakkoord 2004-2009 niet vermeld. Omgekeerd komt de overheveling van de bevoegdheden inzake kinderbijslag niet aan bod in het kwalitatief Delphi-onderzoek.

3.3. Man-vrouwverhoudingen

In de algemene inleiding van het regeerakkoord lezen we dat elke minister binnen zijn of haar bevoegdheid erop moet toezien dat de gelijke kansen voor mannen en vrouwen worden gewaarborgd. Als emancipatiedoelstelling wordt bijvoorbeeld de gelijke deelname van mannen en vrouwen aan besluitvorming naar voren geschoven. Verder, in het tweede hoofdstuk (gezin), treft men een aantal maatregelen aan om de kinderopvang te (her)organiseren. Het gaat om maatregelen die ook door de experts binnen het genderthema werden gesuggereerd.

Maar het hoofdstuk “samenleving in diversiteit” – waaronder de genderkwestie normaliter valt – handelt zo goed als exclusief over de migrantenproblematiek en haalt het genderthema niet aan. Die minimale behandeling staat in schril contrast met de uitvoerige bespreking ervan in de Delphi-gesprekken.

4. Leterme, wat beginnen met de uitspraken van het orakel?

De regeerverklaring van Leterme bevat een duidelijke visie. Ze geeft een richting aan om de werkzaamheidsgraad te ondersteunen. Alternierend leren en werken, een competentiegerichte opleidingsstructuur en de modulering

van het opleidingsaanbod kunnen de werkzaamheid een merkelijke push geven. Ook de meerjarenplanning binnen de zorg getuigt van doorzicht. Vertrekkend van objectieve criteria wil men immers in de diverse sectoren de zorg vernieuwen en uitbouwen.

Maar wil de Vlaamse regering beide domeinen daadwerkelijk claimen, om volwaardige bevoegdheden van Vlaanderen te worden, dan moet ze de visie concreter expliciteren en, wat meer is, ze moet duidelijke financiële wegen uittekenen. Wat betreft het eerste, zien we slechts twee concrete maatregelen: 5000 nieuwe plaatsen binnen de kinderopvang en een tweeledige lastenverlaging waarbij men enkel op het tweede deel een concreet cijfer plakt, dit is 200 euro per jaar te realiseren vanaf het jaar 2009. Valt nog te betwijfelen of deze 200 euro lastenverlaging misschien niet beter in persoonlijk opleidingsbudget wordt omgezet met het oog op het ontwikkelen van een heus loopbaanbeleid.

Maar het is een veel groter mysterie waar het geld vandaan moet komen. Bijvoorbeeld de zorg. Er is een groeiende nood aan zorg. Meer zorg betekent enerzijds meer werkgelegenheid maar leidt anderzijds tot een dreigend tekort in de ziekteverzekering. En hierop geeft de Vlaamse zorgverzekering geen antwoord, omdat ze financieel ontoereikend is en inhoudelijk enkel voor niet-medische kosten dient. Het gaat hier duidelijk om een financieringskwestie. Een meerkost in de zorgsector betekent besparen, nieuwe inkomsten aanboren of oude inkomsten op een andere manier (en/of bij andere mensen) binnenhalen. Al heeft de Vlaamse regering niet alle instrumenten voorhanden, ze kan een duidelijke vraag stellen aan de federale regering. De splitsing Brussel-Halle-Vilvoorde is trouwens ook van die grootorde.

Na grondige studie van de nieuwe demografische situatie pleiten de Vlaamse experts voor een vernieuwde solidariteit, een hertekening van het sociaal pact uit de jaren vijftig. Zoals gezegd is de bevolkingsstructuur van Vlaanderen en België zodanig veranderd dat herdefiniëring van dit oude pact zich opdringt. Om de vijftig jaar een contract bijstellen lijkt me niet overdreven, integendeel. Het economisch draagvlak waarop de sociale zekerheid steunt, brokkelt af. Daarom moet men de wederzijdse rechten en plichten van de verschillende generaties en verschillende bevolkingsgroepen actualiseren. Concreet wil dit zeggen dat men moet nadenken over radicaal nieuwe wegen om alles betaalbaar te houden. Een welvaarts-herverdeling bij de "zilvervloot" – intragenerationele solidariteit onder de ouderen – en alternatieve financiering van de sociale zekerheid op basis van nieuwe belastingen kunnen doorzichtige maatregelen zijn om de toekomst als regio of land veilig te stellen.

Aansturen op een dergelijke ommezwaai is wel degelijk ook de taak van de Vlaamse regering. Men kan discussiëren over de ruimte of bevoegdheid van de Vlaamse regering hiervoor. De (absurde?) bevoegdheidsverdeling is hiervoor echter geen excuus. Of een bejaarde kan betalen voor de zorg die hij nodig heeft, hangt nu eenmaal af van het pensioen dat hij krijgt. Door deze interferentie van domeinen die zich op verschillende niveaus bevinden, is het duidelijk dat elke regering een deel van de verantwoordelijkheid draagt. Des te meer in de huidige asymmetrische constellatie. De Vlaamse claim op de thema's van zorg en werkgelegenheid lijkt mij erg geschikt om de Vlaamse nek uit te steken. Bovendien kan een

doordachte en besliste koers op korte termijn als raamwerk dienen voor het sociaal najaarsoverleg.

Zoals gezegd, de effectiviteit van maatregelen is mede afhankelijk van economische groei en een stabiel internationaal politiek klimaat. Maar effectiviteit begint met een sterke solidariteit onder de Vlamingen en met beleidsmakers die de moed hebben om duidelijke lijnen uit te tekenen.

Beleidsmakers die de bevolking kunnen overtuigen van de nood aan (nieuwe) solidariteit, aangepast aan de nieuwe constellatie, en desnoods de gijzeling van de publieke opinie aandurven zoals in Duitsland en Nederland.

Met dank aan Pieterjan Desmet en Christine Van Peer voor hun nuttige commentaar.

[Referenties]

Deleeck, H. (2000). *De betaalbaarheid van de pensioenen*. Antwerpen: SCB/UA, 22 p.

Desmet, B. & Van Peer, C. (2004). *Population Policy Scenarios. Results of the Flemish Delphi Study*. Brussels: CBGS, 49 p.

Hakim, C. (1999). Models of the Family. Women's Role and Social Policy. In: *European Studies*, 1, 1, pp.33-58.

[Noten]

- ¹ Bea Buysse, hoofd van de studiedienst van Kind & Gezin; Josée Lemaître, directeur-generaal van de Administratie Planning en Statistiek (APS); Sonja Teugels, adviseur van de studiedienst van het Vlaams Economisch Verbond (VEV); Guido Verbrugghe, directeur van de Liberale Beweging voor Volksontwikkeling (LBV); Rita Van Branden, lid van de organisatie Thuiswerkende Ouder, Gezin en Samenleving (TOGS); Dirk Remy, hoofd van de studiedienst van de Gezinsbond; Dirk Geldof, hoofd van de studiedienst van Groen!; Jean-Marie Debaene, hoofd van de studiedienst van het ABVV; Hugo De Ridder, voormalig journalist van De Standaard; Koen Vanhoutte, priester en verantwoordelijke voor de interdiocesane dienst voor Gezinspastoraal; Rik Pinxten, voorzitter van het Humanistisch Verbond; Mieke Van Haegendoren, professor vrouwenstudies en voormalig voorzitter van de Nationale VrouwenRaad (NVR); Christiaan Vandenbroeke, professor historische demografie; Koen Raes, ethicus; Trees Dehaene, coördinator van het Centrum voor Relatievorming en Zwangerschapsproblemen (CRZ).
- ² Alle deelnemende experts kregen individueel en in vier opeenvolgende interviewrondes doelstellingen voor Vlaanderen en bijbehorende concrete maatregelen voorgeschoteld voor de drie centrale thema's: vergrijzing, gezin en het krijgen van kinderen, en gelijkheid van mannen en vrouwen. Doelstellingen (alsook die specifieke maatregelen) onderschreven door de meerderheid van de 'wijzen' gingen door naar een volgende ronde. Dit proces resulteerde in een aantal prioritaire doelstellingen en concrete maatregelen voor Vlaanderen. Een uitgebreid verslag van dit onderzoek vindt u terug in Desmet, B. & Van Peer, C. (2004), een werkdocument dat binnenkort wordt gepubliceerd. Dit artikel put uit het geheel van individuele standpunten die tot uiting kwamen tijdens het Delphi-onderzoek.
- ³ Op p. 5 worden vier uitdagingen voor Vlaanderen aangegeven en daarnaast raakt elk hoofdstuk enkele punten aan. Maar een echte analyse kan men dat bezwaarlijk noemen.
- ⁴ De "afhankelijkheidscoëfficiënt van de ouderen" voor 2000 bedraagt 40 ouderen voor 100 personen op arbeidsleeftijd en zou oplopen tot 63 in het jaar 2030. Ter vergelijking, in 1950 waren er slechts 29 ouderen voor 100 personen op arbeidsleeftijd.

- ⁵ Anderzijds, tegen het jaar 2080 zal deze situatie zichzelf wellicht stabiliseren. Als we er mogen van uitgaan dat het geboortecijfer zijn laagste peil bereikt heeft, zorgt een constante (of licht positieve) nataliteit gedurende de komende tachtig jaar ervoor dat de verhouding tussen actieve en niet-actieve bevolking zich opnieuw normaliseert.
- ⁶ De effectieve pensioenleeftijd is tussen 1950 en 1995 gedaald van 64.8 naar 57.6 voor de mannen en van 62.9 naar 54.1 voor de vrouwen. Recente graduele verhoging van de wettelijke pensioenleeftijd voor vrouwen heeft totnogtoe eerder tot een verschuiving van vrouwen in de statistieken (veeleer naar invaliditeit of werkloosheid dan naar werkzaam zijn) geleid.
- ⁷ De toegenomen levensverwachting en de gezinsverdunding sturen de vraag naar zorg omhoog. Tussen 1950 en 2000 is de gemiddelde levensverwachting voor mannen bij de geboorte in België gestegen van 62 tot 75 jaar en van 67 tot 81 jaar voor vrouwen. De gemiddelde omvang van de Belgische huishoudens daalde van 3.0 in 1970 tot 2.4 in 2000.
- ⁸ Armoede bij ouderen in België bedraagt 12,9 procent in 1997 tegenover 7,7 procent in de totale bevolking. (cijfers, CSB).
- ⁹ Het totale vruchtbaarheidscijfer daalde van 2.7 in de jaren zestig naar 1.6 in 2002.
- ¹⁰ Het onderzoek van Hakim (1999) betreffende de preferentietheorie illustreert dit mooi. Mannen prefereren in groten getale een manier van leven volledig in het teken van hun job (mannelijke preferentie numero uno). Terwijl een goede combinatie gezin/job 70 tot 80 procent van de vrouwen bekoort (vrouwelijke preferentie numero uno). Verder verkiest 10 tot 20 procent van de vrouwen een manier van leven volledig aan het gezin gewijd, terwijl het onderzoek geen enkele man vindt die deze keuze wil maken.
- ¹¹ Een expert stelde in dit verband het volgende voor: om 'onbetaalbare' 'oude' werknemers te vermijden kan men de anciënniteitsregeling aanpassen door vanaf een bepaalde leeftijd de lonen niet meer te verhogen. Tegelijk kan dit loon een (misschien) gewijzigde dagtaak beter weerspiegelen.
- ¹² De solidariteit versterken is ook een van de doelstellingen van Leterme (regeerakkoord, p. 5.)

[Bio]

Bert Desmet is onderzoeker bij het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudie (CBGS) te Brussel.